IOAN RADU

Personalitate reprezentativă a școlii clujene de psihologie

Ioan Radu marchează prin activitatea sa cinci decenii de carieră universitară, remarcabilă prin realizări didactice și o consistentă operă științifică.

Născut la 15 august 1925, în satul Petea de Câmpie, județul Mureș, într-o familie de țărani, urmează studii liceale la Orăștie. Apoi absolvă Facultatea de Filosofie - specialitatea psihologie - la Universitatea din Cluj, în anul 1948.

În anii studenției a beneficiat de luminile unor dascăli ca Lucian Blaga, D.D. Roșca, Ștefănescu-Goangă, personalități de frunte ale culturii românești, de la care a preluat rigoarea carteziană și calitățile stilistice, „spiritul de finețe” în gândire, adăugând la acestea aplicația către cercetarea psihologică experimentală.

Imediat după absolvire este numit asistent la Catedra de Psihologie a Universității Clujene, unde a parcurs progresiv treptele ierarhiei didactice: lector(1956), conferențiar (1966), profesor (1975) și profesor consultant (1995). La începutul anilor 1960 obține titlul de doctor în psihologie cu o teză despre formarea noțiunilor științifice la elevi.

Domeniile sale de predilecție în activitatea didactică și științifică au fost: Psihologia educațională, Didactica, Metodologia cercetării psihologice și analiza datelor, Psihologia socială - domenii de interes major în care a publicat de-a lungul anilor lucrări de valoare dintre care două: *Psihologia școlară* (1974) și *Introducere în psihologie contemporană* (1990) au obținut premii ale Academiei Române. Este membru activ al Academiei de Științe din New York (1994).

A fost șeful Catedrei de Psihologie între anii 1975-1977, reluând această funcție după 1990, când a reînființat la Cluj și Secția de psihologie - după ce în 1977-1990 disciplina fusese complet marginalizată de către dictatura comunistă. A fost redactor șef al *Revistei de psihologie* - editată de către Academia Română -

și în același timp al versiunii în limbi străine *Revue Roumaine des Sciences Sociale - Serie de psychologie* (1981-1991). De asemenea, a fost redactor principal (1990-1995) al revistei *Studia Universitatis „Babeș-Bolyai” -Series psychologia - paedagogia*.

Lucrările semnate de-a lungul anilor de I. Radu se plasează – prin conținutul lor și prin metoda de abordare – în vecinătatea științelor exacte. Această afinitate se găsește în primul volum publicat Problemele psihologice ale predării matematicii și fizicii (1958), în care este studiat procesul de formare a noțiunilor și de rezolvare a problemelor de către elevi. De altfel, volumul a fost prefăcut de un studiu privind analiza greșelilor tipice în asimilarea algebrei elementare (Revista de pedagogie, 1953), care a inaugurat la noi studiul însușirii cunoștințelor de matematică. Aceeași afinitate o putem identifica și în preocuparea lui I. Radu de a defini precis noțiunile de lucru. Spre exemplu, sinonimia curentă – în simțul comun și în teoria instruirii – între „a preda și „a spune” este amendată de I. Radu (2000) într-o suită de cerințe exprese. „A preda” înseamnă:

- a prezenta fapte, modele, exponate, decupaje din realitate;
- a propune elevilor o activitate asupra acestora, adică a-i conduce să le analizeze, să le compare etc.;
- a extrage apoi esențialul din fapte, exemple, care să se condenseze în definiții, legi, principii, reguli;
- a organiza și îndruma actul de învățare individuală;
- a face operante cunoștințele în exerciții, activități aplicative etc.

Investigațiile întreprinse în rezolvarea de probleme se întemeiază pe și utilizează protocolul „gândirii cu voce tare” – ca metodă acreditată ulterior în psihologia cognitivă - acordând în același timp, preferință problemelor

de geometrie și fizică, ce se pretează și la un studiu simultan al figurilor și al relațiilor algebrice atașate lor.

Referitor la formarea și utilizarea noțiunilor de fizică se relevă o dificultate caracteristică (I. Radu, 1971). Introducerea acestor noțiuni face apel în mod sistematic la un proces de schematizare: fenomenele sunt prezentate în „formă pură”, pe bază de scheme de principiu sau modele simplificate, iar situațiile reproduse cu ajutorul dispozitivelor experimentale sunt uneori situații-limită, ideale. Spre exemplu, când se studiază legile mișcării, un corp este redus la limită la un punct material, după cum, atunci când studiem pârghia, ea este „stilizată” într-o bară rigidă, ș.a.m.d. Cu alte cuvinte, fenomenele fizice, reproduse în condiții școlare, constituie mai curând modele ale faptelor concrete, anumite determinații particulare fiind moderate sau chiar eliminate. Pe de altă parte, ceea ce nu poate fi realizat în mod nemijlocit, experimental, este continuat, prelungit uneori într-o „experiență mentală” care efectuează trecerea la limită. În consecință, deși sunt prefigurate în percepție, noțiunile de fizică impun un proces complex de abstractizare treptată, atât în formarea, cât și în aplicarea lor. Dar dacă principiile și noțiunile sunt introduse adesea pe bază de modele, aplicațiile se cer a fi făcute pe obiecte și pe procese. În problemele cu conținut practic, aplicativ, elevul nu se întâlnește cu fenomenul pur, stilizat până la schema de principiu. Ceea ce schematizarea inițială a îndepărtat din datele percepției, reapare în diversitatea faptului complex întâlnit în activități cu caracter aplicativ.

În probleme de psihologie educațională, autorul propune o teorie unitară a învățării, care să depășească mozaicul de cercetări și curente ale vremii. Canavaua acestei teorii o constituie abordarea cognitivă a formării noțiunilor și abilităților: se construiește pe noțiunea de prototip, schemă și structură cognitivă, chiar pe paradigma expert-începător.

În prelungirea teoriei învățării, I. Radu propune un concept al programării pedagogice mult mai analitic decât cel promovat în didactica tradițională.

Conceptul poate fi concretizat printr-un set de cerințe (I. Radu, 1972):

- a) a segmenta materia în unități discrete de informație, a structura pașii într-o secvență care să reprezinte cea mai justă filiație logică a elementelor;
- b) a specifica activitățile concrete ale elevilor în legătură cu aceste elemente,

astfel încât să capete o expresie exterioară controlabilă;

- c) a dirija procesul de formare a noțiunilor prin jocul exemplelor și contra-exemplelor, prin alternanța între date concrete și verbale;
- d) a preciza strategiile învățării (prescripție algoritmică, învățare pe modele, problematizare, etc.) mizând pe o diferențiere reală a fluxului instruirii;
- e) a controla explicațiile mintale prin aplicații și exerciții sau probleme-test;
- f) a preveni greșelile tipice prin inserarea unor subprograme de învățare;
- g) a prevedea secvențe de recapitulare, fixare, sinteză;
- h) a instrui un model eficace de autocontrol și autoreglare pe parcursul instruirii.

Se subliniază că programarea pedagogică nu se reduce la versiunea skinneriană de „minitexte cu lacune”, care rămâne doar o formă particulară de prezentare a materialului și nu ține de esența operației. Observațiile Prof. Radu se bazează pe experiențele proprii de instruire programată organizate în deceniul VII al secolului abia încheiat, în colaborare cu metodicieni de specialitate la discipline ca matematica, fizica, gramatica, botanica și chimia, toate publicate în volumele colective sau în reviste de profil.

În psihologia socială, prof. I. Radu prefigurează un capitol inedit în domeniu, etnopsihologia, privită într-un orizont larg: de la aproximație la știință. Suportul de date interculturale, studiile comparatiste, anchete folclorice etc, toate își au locul în chip firesc în conturarea demersului științific. Se tinde spre depășirea abordării pozitivistice care se reduce la studiul stereotipurilor, autorul pledând pentru o schimbare judicioasă în studiul „emic” – din interiorul comunității și studiul „etic” – din afara lui. Această complementaritate a surselor și metodelor are șansa de a sesiza o anumită identitate culturală în contururi mult mai bogate și precise. Studiul exclusiv din interior are limitele sale; la limită el riscă să eșueze în simple repetiții. Nu întâmplător, eseurile pe marginea folclorului românesc, care se limitau la a glosa la nesfârșit asupra unor teme ca „dorul”, simbolismul „frunzei verzi” sau motivul mioritic, îngroașă involuntar un fenomen de saturație semantică ce împinge spre clișeu. Devine necesară completarea prin studiul „etic” (din afară), adică prin crochiuri comparatiste. Contactul cu alteritatea oferă revelația identității, dar și percepția deosebirii. Pentru etnopsihologie, percepția și înțelegerea diversității umane

presupune ieșirea din interiorul unei monade culturale, atât în spațiu cât și în timp, adică achiziția unor cadre de comparație care să dezvăluie elemente de asemănare și note de contrast în definirea unei identități culturale.

Cercetări interesante a întreprins prof. I. Radu (1987) în problema difuziunii și receptării „noutăților” științifice. De la laureatul Premiului Nobel până la beneficiarul terminal intervin numeroase relee care diluează informația originală, uneori până la clișeu. Destinatarul final este înclinat să reformuleze orice achiziție nouă în termenii propriei experiențe. Apare tendința de a proiecta unele dintre noile achiziții ca simple modificări de limbaj, ceea ce duce la aplatizarea noutății. Problema este să discernem între noutate și simpla invenție verbală. Nu rareori apar situații în care vehicularea de termeni noi înlocuiește sporul real de cunoaștere, mai exact, invenția lingvistică, creează iluzia unui progres în plan cognitiv. Apar „mimetisme verbale”, trebuința de a împrumuta ramuri mai prestigioase ale științei, astăzi preferențial din științele cognitive.

Un merit incontestabil al lucrărilor prof. I. Radu este acela de a fi promotorul unei metodologii avansate a cercetării psihologice. Dacă până în anii '60 ai secolului trecut metoda de investigație se reducea la studiul empiric dublat de statistici descriptive, prin Introducere în psihologia experimentală (1968), autorul adaugă și elemente de statistică inferențială în analiza datelor, alături de grila de observație, designul experimental și tehnicile de meta-analiză. Lucrarea sa Metodologie psihologică și analiza datelor (1993) a devenit suport de formare nu numai pentru studenți ci și pentru cercetători de orice vârstă. De menționat că în cuprinsul acestor volume se îmbină „spiritul geometric” cu „spiritul de finețe” – cum se exprima Pascal - altfel spus, se asociază metodele cantitative cu cele de analiză calitativă. De aici necesitatea unui atent discernământ între simple inovații lingvistice și noutăți reale.

Opera științifică a profesorului Radu a făcut obiectul prezentărilor în două lucrări cu caracter enciclopedic apărute la noi în țară: 1) *Radu Ioan – Psiholog, Profesor universitar* în „Enciclopedia marilor personalități contemporane”, volumul V, 2003, București, Editura Geneza (pag. 281-286); 2) *Profesor doctor Ioan Radu – Psihologia între „spiritul de finețe” și „spiritul de geometrie”* în „Personalități clujene contemporane”, volumul I, 2005, Ed. Colceriu Gr., Editura Limes, Cluj-Napoca (pag. 325-335).

1. Spicuim din lista de volume de autor o seamă de lucrări de referință:

- Introducere în psihologia experimentală și statistică, București, Editura Didactică și pedagogică, 1967
- Psihologia școlară, București, Editura Științifică, 1974
- Experiență didactică și creativitate, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987
- Introducere în psihologia contemporană, Cluj-Napoca, Editura Sincron, 1991
- Metodologie psihologică și analiza datelor, Cluj-Napoca, Editura Sincron, 1993
- Psihologie socială, Cluj-Napoca, edit. EXE, 1994
- Didactica modernă, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995

2. Adăugăm la acestea lucrări în care prof. Ion Radu este co-autor și coordonator în volume colective:

- Creativitate, Modele, Programare (coord. Al Roșca), București, Editura Științifică, 1967
- Conținutul și procedeele programării pedagogice, în Educație și contemporaneitate, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1972 (edit. D. Salade)
- Examenul psihologic la intrarea în clasa I, în Orientare școlară și preorientare profesională, Îndrumător pentru cadre didactice, 1976, (edit. D. Salade)
- Studii de psihologie școlară, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979
- Psihologia educației și dezvoltării, în Sinteze de psihologie contemporană, vol. 3, București, Editura Academiei, 1983
- Dezbateri de didactică modernă, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujană, 1997 (în colaborare cu M. Ionescu, D. Salade)
- Strategii metacognitive în procesul învățării la elevi, în Studii de didactică aplicată, (coord. I. Radu, M. Ionescu, D. Salade) Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujană, 2000

3. Studii în reviste de specialitate

- Despre unele greșeli tipice în asimilarea algebrei elementare, Rev. de pedagogie, 1953
- În legătură cu formarea priceperilor și deprinderilor matematice la elevi, în „Studii de psihologie pedagogică”, 1958
- Formarea priceperilor și deprinderilor practice în cadrul lecției, în „Unele probleme ale lecției”, 1961

- Formarea deprinderilor de autocontrol în procesul instruirii practice a elevilor, în Revista de Pedagogie, 1962
- Instruirea programată și problemele aplicării ei în școală, în Revista de Pedagogie, 1964
- L'acquisition de certaines connaissances mathematique par l'apprentissage programme, Revue Roumaine de Sciences Sociales, Serie de Psychologie, 1967
- Relații între raționament și deprindere în activitatea intelectuală a elevilor (la matematică), în Studia Universitatis Babes-Bolyai, seria Psychologia-Paedagogia, 1967
- Experiențe de instruire programată în botanică, în Studia Universitatis Babes-Bolyai, seria Psychologia-Paedagogia, 1968, (în colab.)
- La resolution des problemes de geometrie comme processus psychologique, Revue Roumaine de Sciences Sociales, Serie de Psychologie, 1970
- Principii metodologice în elaborarea și utilizarea probelor psihologice, în Revista de Psihologie, 1976
- Stereotypes in Psychological Research, Revue Roumaine de Sciences Sociales, Serie de Psychologie, 1982
- Depășirea unor clișee metodologice în cercetarea psihologică, în Revista de Psihologie, 1986
- Assimilating new findings in the field of educational research: some socio-psychological aspects, în Revue Roumaine de Sciences Sociales, Serie de Psychologie, 1987
- Psihologia interculturală, Revista de Psihologie, 1987
- Etnopsychology: relationship between theory and method, în Studia Universitatis Babes-Bolyai, seria Psychologia-Paedagogia
- Strategii metacognitive în procesul învățării la elevii inteligenți și la cei mediocri: în *Cogniție, Creier, Comportament*, 3, 1997

Am menționat doar câteva din contribuțiile remarcabile ale profesorului I. Radu în domeniul psihologiei.

Despre opera lui I. Radu au exprimat o aleasă prețuire psihologii din țară și autorii din străinătate, astfel un număr special din *Cogniție, Creier, Comportament* (sept. 2000) dedică un grupaj de aprecieri intitulat "Omagiu profesorului I. Radu", la împlinirea vârstei de 75 de ani a acestuia. Redactorul șef și directorul fondator prof. Mircea Miclea formulează o seamă de mențiuni elogioase la adresa prof. I. Radu „care ne-a învățat să slujim un ideal prin muncă și generozitate față de ceilalți... Profesorul nu a ezitat să pună numele mai tinerilor aflați la început de carieră, pe cărțile pe care le-a scris.... am învățat că textul pe care îl scriem trebuie să fie limpede și clar, să îmbine spiritul de finețe cu spiritul de geometrie, cum îi place să îl parafrazeze pe Pascal". Este inserat în continuare un interviu și lista lucrărilor publicate.

De asemenea, prof. Adrian Neculau, redactor șef al revistei *Psihologie socială* nr.8/2001 publică un interviu cu I. Radu în care sunt cuprinse frumoase cuvinte de prețuire.

Menționăm de asemenea citarea volumelor și studiilor de autor în lucrări din mediul didactic și teoria învățării. G. de Lansheere, în volumul său *La recherche du education le monde* (1986), exprimă o apreciere pozitivă la adresa experimentelor de instruire programată organizate de I. Radu și colaboratorii săi. În lucrarea *Psihologie școlară* (coord. A Cosmovici, L. Iacob), apărută la Iași (Polirom, 1999), se cuprind nenumărate referiri la lucrările de psihologie educațională a lui I. Radu.